

Johdanto

Etnomusikologia on tieteenala tai tutkimussuuntaus, joka on kiinnostunut kansanomaisista tai pääosin kuulonvaraisesti välittyvistä tai ulkoeurooppalaisista musiikeista. Sen neljä päätutkimuskohdetta ovat kansanmusiikki, ns. primitiivinen eli heimomusiikki, ulkoeurooppalainen hovimusiikki sekä populaarimusiikki. Intialainen raga, japanilainen no-drama, tansanialainen rumpumusiikki, perulainen shamaanilaulu, unkarilainen mustalaismusiikki, saamelainen joiku, Euroviisut, Syksyn sävel ja thaimaalainen rock and roll ovat tyypillisiä alueita, joista etnomusikologit ovat kiinnostuneita.

Tieteenala sai alkunsa viime vuosisadan lopussa yhtä aikaa musiikkitieteen kanssa. Guido Adler, jonka esseetä musiikintutkimuksen aloista pidetään musiikkitieteen lähtölaukauksena, hahmotti kirjoituksessaan samalla myös etnomusikologian suuntaviivat. Hän nimittäin erottaa musiikintutkimuksesta kaksi tyyppiä, historiallisen ja systemaattisen. Jälkimmäisen hän jakaa neljään alalajiin, teoriaan, estetiikkaan, kasvatukseen sekä "musikologiaan" eli "vertailevaan musiikkitieteeseen"; viimeksimainitun tehtäväksi hän katsoo "... vertailla eri kansojen, maiden ja alueiden säveltuotteita ja erityisesti kansanlauluja etnografisin tarkoituksin ja järjestää, lajitella näitä niiden ominaisuuksien mukaan" (Adler 1885, 14) - tämä on samalla etnomusikologian ohjelmanjulistus ja tieteenalan ensimmäinen oppimääritelmä.

Etnomusikologia jakautui heti alusta kahteen suuntaukseen, toisaalta ulkoeurooppalaisen, toisaalta eurooppalaisen kansanmusiikin tutkimukseen. Ulkoeurooppalaisen tutkimuksen keskuksena oli Berliinin fonogrammiarkisto (perustettu 1906), jota johti Erich von Hornbostel, yksi etnomusikologian loisteliaimpia tutkijoita ja teoreetikkoja. Yhdessä Otto Abrahamin kanssa Hornbostel käynnisti tutkimussuuntauksen, jota kutsui "vertailevaksi musiikkitieteeksi", "vergleichende Musikwissenschaft" - Adlerin vanhaa nimiehdotusta myötäillen. Hornbostelin tavoitteena oli kerätä ja keräyttää fonografin avulla soivia näytteitä musiikeista eri puolilta maailmaa ja koota nämä arkistoksi. Näiden näytteiden systemaattisen analyysin avulla hän pyrki sitten löytämään musiikin "universaaleja", selvittämään kaikkien musiikkien yhteistä perustaa.

Samoihin aikoihin 1900-luvun alkuvuosina syntyi myös eurooppalainen kansanmusiikintutkimus samanaikaisesti usealla eri taholla. Tyypillistä suuntaukselle oli, että sitä harjoittivat erityisen aktiivisesti "sorretut" kansat - suomalaiset, unkarilaiset, bulgarialaiset, liettualaiset, latvialaiset, siis pienet maat, jotka olivat isompien puristuksessa ja jotka käyttivät musiikkia yhtenä välineenä etsiessään ja vahvistaessaan kansallista identiteettiään. Kuuluisimpia eurooppalaisen kansanmusiikin tutkijoita oli unkarilainen Béla Bartók, mutta toisaalta myös suomalaisilla oli tässä sanansa sanottavanaan. Ilmari Krohn, urkuri, säveltäjä ja etnomusikologi, saavutti maailmanmaineen esseellään kansansävelmien luokittelujärjestelmistä (Krohn 1902-03). Vielä tänäänkin näkee kansainvälisessä kirjallisuudessa mainintoja "etnomusikologian suomalaisesta koulukunnasta", millä viitataan Ilmari Krohnin, Armas Launiksen ja A.O. Väisäsen töihin. Edelleen Krohn ja hänen kollegansa eivät olleet merkittäviä hahmoja pelkästään kansainvälisessä mielessä, vaan heillä oli näkyvä asema myös Suomen akateemisessa elämässä, erityisesti Helsingin yliopistossa: Krohn,

hengellisten kansansävelmien tutkija, oli musiikkitieteen ensimmäinen henkilökohtainen professori (1918-1935); Launis, saamelaisen ja inkeriläisen musiikin tutkija oli musiikkianalyysin ja kansanmusiikin dosentti (1918-1922); Armas Otto Väisäsen, suomalaisten sukukansojen tutkija, oli ensimmäinen musiikkitieteen vakinaisen professorin oppituolin haltija kun sellainen perustettiin vuonna 1956. Tietysti ei sovi unohtaa myöskään Otto Anderssonia, soitintutkijaa ja Åbo Akademin musiikkitieteen ja kansanperinteen professoria (1926-1946) tai Erkki Ala-Könniä, pohjalaisen kansanmusiikin tutkijaa ja Tampereen yliopiston kansanperinteen professoria (1976-1979).

1930-luvulla Hornbostelin alullepanema vertailevan musiikkitieteen tutkimusperinne koki pahan takaiskun, joka sittemmin kyllä osoittautui onnenpotkuksi nykyistä tutkimusta ajatellen. Etnomusikologian keskus oli tähän saakka ollut Saksassa, ja jostakin syystä monet alan johtavista etnomusikologeista olivat juutalaisia. Kansallisosialistien valtaanpääsy vuonna 1933 käynnisti vainot - esimerkiksi Hornbostel erotettiin virastaan ja häneltä riistettiin kaikki hänen akateemiset oppiarvonsa - ja siksi monet musiikintutkijat joutuivat siirtymään muualle. Usea heistä valitsi uudeksi kotimaakseen Yhdysvallat; näin tekivät mm. Erich von Hornbostel, Curt Sachs, Mieczyslaw Kolinski ja George Herzog. Uudessa ympäristössä vertaileva musiikkitiede joutui nyt tekemisiin amerikkalaisen kulttuuriantropologian kanssa - esimerkiksi George Herzog, aiempi Hornbostelin oppilas, siirtyi Franz Boasin oppilaaksi Columbian yliopistoon - ja näin saksalainen musiikintutkimuksen suuntaus joutui voimakkaaseen murrokseen. Samalla amerikkalainen etnisen musiikin tutkimus, joka oli aiemmin ollut antropologien käsissä ja kohdistunut lähes yksinomaan intiaanien musiikin tutkimiseen, sai vertailevasta musiikkitieteestä kipeästi kaivatun piristysruiskeen. Vertailevan musiikkitieteen ja antropologian pakkoavioliitto kesti parikymmentä vuotta, ja sen jälkeläisenä - kun vertaileva tutkimusparadigma oli lopullisesti mennyt pois muodista - syntyi 50-luvulla uusi tutkimustapa, jossa yhdistyivät molempien ominaisuudet. Uusi tutkimussuuntaus vannoi vertailun sijasta funktionalismin nimeen, ja siten tuli aiheelliseksi antaa lapselle uusi nimi: vanha "comparative musicology" -nimike hylättiin ja tilalle otettiin komealta kalskahtava yhdyssana "ethnomusicology".

Suomeen nämä muutoksen laineet kantautuivat vasta paria vuosikymmentä myöhemmin. Ensimmäisiä uuden tutkimusparadigman sanansaattajia oli Pekka Gronow, joka opiskeli etnomusikologiaa Yhdysvalloissa Wesleyan Universityssä 60-luvun alussa David McAllesterin johdolla. Helsingin yliopistossa tämän "modernin" etnomusikologian opetus käynnistyi musiikkitieteen laitoksella syksyllä 1972 ensin tuntiopetuksena, sittemmin puolipäiväisen ja lopulta kokopäiväisen assistentuurin turvin. Ensimmäiset tulokset alkoivat näkyä jo vuonna 1974, jolloin ilmestyi Philip Donnerin toimesta Musiikki-lehden kaksoisnumero "Aktiivinen musiikin harrastus suomalaisessa maalaiskunnassa", kirjoittajinaan toistakymmentä opiskelijaa. Samana vuonna perustettiin myös Suomen etnomusikologinen seura. Ensimmäinen etnomusikologian antologia näki päivänvalon 1976, toimittajinaan Heikki Laitinen ja Simo Westerholm, ja se käsitti 10 tutkielmaa kansanmusiikin eri aloilta. Vuonna 1978 suomalaiset etnomusikologit esittelivät tutkimustuloksiaan kolmen kirjoittajan voimin (Donner, Kolehmainen, Marjamäki) ruotsalaisessa "Antropologiska studier" -lehdessä, jonka erityisaiheena

oli skandinaavinen etnomusikologia. Vuonna 1983 Suomen Antropologi -lehti julkaisi englanninkielisen etnomusikologian erikoisnumeron, kirjoittajinaan 11 etnomusikologia (Pekkilä 1983). Vuonna 1982 järjestettiin etnomusikologien Donner, Laitinen ja Valkeila toimesta Jyväskylässä seminaari suomalaisen musiikin murroksesta, joka on sittemmin jatkunut professori Eero Tarastin johdolla ja Suomen Akatemian rahoittamana "Musiikkikulttuurin murros teollistumisajan Suomessa" -projektina; sen toteuttamisessa etnomusikologit ovat olleet näkyvästi esillä: projektin ensimmäisessä antologiassa (Kurkela & Valkeila 1982) kahdeksan kirjoittajan voimin, toisessa (Leisö 1985) kymmenen ja kolmannessa (Suomalainen... 1986) jälleen kahdeksan. Keväällä 1985 järjestettiin Helsingissä kansainvälinen "Whither world music" -seminaari, jonka alustukset on julkaistu Musiikin suunta -lehdessä (1985; 1986). Kesällä 1985 suomalainen etnomusikologia oli jälleen näkyvästi esillä International Council for Traditional Music'in Tukholman-Helsingin kokouksessa, jossa Philip Donnerin johtamana pidettiin sessio aiheesta "Idols and myths in music" (Donner 1985). Ja nyt suomalainen etnomusikologia on vaiheessa, jossa on tullut tarpeelliseksi perustaa vuosittain ilmestyvä "Etnomusikologian vuosikirja".

Alan kehitys on Suomessa ehkä ollut ripeää, mutta sama kehityssuunta on näkyvissä muuallakin. Parhain mittari jonkun alan yleisessä arvostuksessa ovat hakuteokset. Kun Groven iso musiikkisanakirja (New York 1954) antoi tietoja aiemmin lähes yksinomaan taidemusiikista - etnomusikologia oli siinä kätketty hakusanan "folk music" alla ja kuitattiin muutamalla sivulla - on tilanne teoksen uudessa vuonna 1980 ilmestyneessä versiossa aivan toinen; voisi jopa väittää että perinteinen musiikkitiede on siinä joutumassa siiliasemiin. "The New Grove Dictionary of Music and Musicians" (London 1980, 20 osaa) suo Kiinalle likimain yhtä paljon sivuja kuin Tshaikovskille, Japanille yhtä paljon kuin Händelille mutta Intialle enemmän kuin konsanaan Sibeliukselle, Wagnerille ja Brahmsille yhteensä - 97 sivua tiheään ladottua tekstiä kahdella palstalla. Vaikka tämä saattaa äkkiseltään tuntua oudolta, on menettelyllä oikeutuksensa: edellisessä tapauksessa kyseessä on kolmen yksilön elämäntyöstä, jälkimmäisessä 600-miljoonaisesta kansasta, jonka kulttuuri ja klassinen musiikki on ainakin 1200 vuotta vanhempaa kuin omamme.

Etnomusikologian historia ei tietenkään todellisuudessa ole niin suora-
viivainen kuin edellä on esitetty; käytännössä alan metodinen kirjo on kerrottua huomattavasti värikkäämpi. Etenkin viime aikoina ovat uudet tutkimusmenetelmät ja naapuritieteiden tuki tulleet erityisen tarpeellisiksi. Nopeasti muuttuva musiikillinen ympäristö on asettanut uusia haasteita tutkijoille; samalla on syntynyt tarve arvioida arkistoaineistoja uudella tapaa. Tämä kaikki on pakottanut etnomusikologeja kääntämään selkäänsä musiikkitieteellisille tai funktionalistisille menetelmille ja hakemaan apua naapuritieteistä: lingvistiikasta, folkloristiikasta, semiotiikasta, sosiologiasta, historiantutkimuksesta, estetiikasta, matemaatiikasta, filosofiasta.

Erityinen tarve uusien menetelmien etsintään on syntynyt populaarikulttuurin tutkimuksen alueella. Etnomusikologit eivät ole voineet olla reagoimatta niihin murrokseen, joita teollistuminen ja kaupungistuminen ovat kaikkien maiden musiikeissa aiheuttaneet. 1960-luvulla alkunsa saanut kaupunkietnomusikologia on valinnut tutkimuskohteikseen kaupunkiyhteisöjen muuttuvan perinnesäveltäjä-

sekä kaikki yhteisörajat ylittävän populaarimusiikin. Monesti kaupunki-etnomusikologia on saanut vaikutteita ja joskus jopa sulautunutkin siihen populaarimusiikin tutkimukseen, jota sosiologit ja tiedotusopin tutkijat ovat harjoittaneet. Yksi osa mainittua suuntausta on äänitteiden tutkimus. Sitä edustaa tässä antologiassa Pekka Gronowin katsaus Euroopan vanhoihin jazzäänilevyihin. Sosiologinen näkökulma on voimakkaasti esillä Richard Middletonin artikkelissa. Konfliktiteorioita soveltamalla hän pyrkii johtamaan mm. erityisen musiikillisen artikulaation mallin, jota voidaan hyödyntää populaarimusiikin - ja miksei myös koko musiikin - historian tutkimukseen. Mikko Heiniö luo puolestaan katsauksen siihen arvohistorialliseen ja musiikkipoliittiseen keskusteluun, jota massakulttuurin synty ja populaarimusiikin laajeneminen ovat Suomen ja Euroopan musiikkielämässä nostattaneet esiin.

Kiinnostus populaarimusiikkia kohtaan on koko ajan laajenemassa, ja alan tutkimus on samalla pääsemässä sitä aiempina vuosina vaivanneesta yksipuolisen sosiologisoivasta tarkastelutavasta. Myös esteettiset ja filosofiset kysymykset ovat saamassa yhä syvällisempää huomiota; hyvän maun sosiologia ja tavaraestetiikka ovat saaneet rinnalleen uusia teorioita ja käsitteitä, jotka pureutuvat musiikin olemukseen uudella tavalla, sellaisia kuin banaalisuus, post-modernismi, esteettinen viehäytys jne. Shuhei Hosokawan ja Eero Tarastin artikkelit paneutuvatkin erityisesti banaalisuuden ongelmaan, edellinen hittilistojen ontologiaa selvitellessä, jälkimmäinen Heitor Villa-Lobosin ja urbani-soituvan Brasilian kansanmusiikin suhdetta eritellen.

Populaarimusiikin tutkimus saattaa tarjota haasteen myös perinnesäveltämisen tutkijalle. Timo Leisiön artikkeli kansanlaulun metrisistä systeemeistä kohdistuu lauluteksteihin; yhtenä tarkoituksena on luoda malli, joka soveltuisi myös suomalaisen rocklyriikan analyysiin. Leisiön kirjoitus on samalla esimerkki siitä miten kielentutkimuksen metodeja - tässä tapauksessa Pentti Leinon kehittämää metristä systematiikkaa - käytetään hyväksi myös etnomusikologian alueella. Kielitieteen ohella myös semioottinen tutkimus on saamassa yhä suuremman jalansijan etnomusikologiassa. Erkki Pekkilän essee musiikillisen tekstin olomuodoista käyttää hyväkseen sekä semiotiikan että kommunikaatiotutkimuksen viimeaikaisia teorioita.

Uudet tutkimuskohteet ja menetelmät eivät kuitenkaan merkitse, etteivätkö myös vanhemmat tutkimussuuntauokset vaikuttaisi tämän päivän etnomusikologiassa. Niinpä tässä antologiassa on kaksi artikkelia, joilla on selvä yhteys edellä mainittuun etnomusikologian vanhaan "suomalaiseen koulukuntaan". Jukka Louhivuori kehittää artikkelissaan hengellisten kansansävelmien tutkimusmenetelmiä ja jatkaa tavallaan suoraan Ilmari Krohnin jalanjälkiä - Krohnin väitöskirja (1899) käsitteli nimenomaan hengellisiä kansansävelmiä. Ilpo Saastamoisen artikkeli koltasaamelaisien leu'ddista soveltaa puolestaan uusia tutkimusmenetelmiä sikäli vanhaan aiheeseen, että jo Armas Launis, järjestyksessä toinen musiikkitieteen tohtori maassamme, teki tutkimustyötä kolttien parissa.

Toisin kuin funktionalistinen etnomusikologia, eurooppalainen kansanmusiikintutkimus on jo vanhastaan korostanut historiallista ulottuvuutta. Johtuneeko tästä, että nykypäivän suomalainen etnomusikologia tuntee mieltymystä diakroniseen tutkimukseen. Helmi Järviluoman kirjoitus Ylivieskan rahvaanmusiikista on historiallinen kuvaus yhden paikkakunnan musiikkielämän

kehityksestä. Se liittyy samalla sarjaan paikkakuntatutkimuksia, joita etnomusiikologit ovat viime vuosina tehneet eri puolilla Suomea, mm. Lammilla, Jalasjärvellä, Kaustisella, Varkaudessa ja Virroilla. Usein myös etnohistoriallinen musiikintutkimus joutuu käyttämään muiden tieteiden menetelmiä. Esimerkkinä tästä on Irma Vierimaan artikkeli Suomen vanhojen kirkkojen musiikki-aiheisista seinämaalauksista. Kirjoittaja soveltaa siinä ikonografian menetelmiä.

Ennomusiikologialla on jo niin pitkä historia takanaan, että on syntynyt tarve myös oman tieteenalan aatehistorian tutkimukselle. Esimerkiksi monet etnomusiikologian peruskäsitteistä ovat vuosikymmenten mittaan sekoittuneet yleiskäsitteisiin, joita käytetään politiikan, kasvatustyön, talouselämän tai arkipäivän elämän tilanteissa. Ne ovat samalla saattaneet saada painolastikseen erilaisia ideologisia ja myyttisiä merkityksiä, jotka kriittisen tieteenalan on kuitenkin kyettävä arvioimaan uudelleen. Vesa Kurkelan ja Marja Mustakallion artikkelit selvittelevätkin, millaisia merkityssisältöjä itse kansanmusiikki-käsite on saanut niin tiedeyhteisön sisällä kuin sen ulkopuolella, yleisen kansansivistyksen ja musiikkipolitiikan alueilla.

Toimittajat

Lähteet

Adler, Guido

1885 Umfang, Methode und Ziel der Musikwissenschaft. Vierteljahrschrift für Musikwissenschaft 1, s. 5-20.

Donner, Philip (toim.)

1985 Idols and myths in music. Musiikin suunta 1.

Donner, Philip & Pirkko Lahtinen & Matti Lahtinen (toim.)

1976 Aktiivinen musiikinharrastus suomalaisessa maalaiskunnassa. Musiikki 1-2.

Krohn, Ilmari

1898 Welche ist die beste Methode um Volks- und volksmässige Lieder nach ihrer melodischen (nicht textlichen) Beschaffenheit zu ordnen. Sammelbänder der Internationalen Musikwissenschaft 4, s. 643-660.

Kurkela, Vesa ja Riitta Valkeila (toim.)

1982 Musiikkikulttuurin murros teollistumisajan Suomessa. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopiston musiikkitieteen laitoksen julkaisusarja A: tutkielmia ja raportteja no. 1.

Laitinen, Heikki ja Simo Westerholm (toim.)

1976 Paimensoittimista kisällilauluun. Tutkielmia kansanmusiikista. Kaustinen: Kansanmusiikki-instituutti.

Leisiö, Timo (toim.)

1985 Muutoksia musiikissa, musiikkia muutoksissa. Ikaalinen: Suomen Harmonikkainstituutti.

Pekkilä, Erkki (toim.)

1983 Suomen antropologi 4/1983. Special issue on Finnish ethnomusicology. Suomalainen...

1976 Suomalainen musiikkikulttuuri: rakenne ja historia. Suomen Akatemian musiikintutkijoiden symposium Jyväskylässä 1.-3.7.1985. Helsinki: Helsingin yliopiston musiikkitieteen laitoksen julkaisuja 5.

Whither...

1985 Whither world music -symposium, part one. Musiikin suunta 2.

1986 Whither world music -symposium, part two. Musiikin suunta 1.